

Olga Wasiuta, Sergiusz Wasiuta

Rosyjska mass-medialna manipulacja informacją w wojnie hybrydowej przeciwko Ukrainie

Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje nr 20, 332-357

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ROSYJSKA MASS-MEDIALNA
MANIPULACJA INFORMACJĄ W WOJNIE
HYBRYDOWEJ PRZECIWKO UKRAINIE

THE RUSSIAN MASS-MEDIA
MANIPULATION OF INFORMATION IN
A HYBRID WAR AGAINST UKRAINE

OLGA WASIUTA, SERGIUSZ WASIUTA
Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

ABSTRACT

The article is devoted to the mass-media manipulation of information in Russia, in Russian-Ukrainian conflict with the help of the media controlled by government. The authors point out that the Kremlin has always manipulated the content of information, and with the beginning of the Revolution of Dignity manipulation and disinformation has gained unimaginable momentum, treating Maidan as a negative event, as a coup. At the moment of aggression in the network appeared hundreds of web-sites and social network groups, which “objectively” are informing about the events. The message of this campaign has become uprising against the new, legitimate government in Kiev.

KEYWORDS

hybrid warfare, mass-media manipulation, disinformation, information warfare, Russian propaganda

ABSTRAKT

Artykuł poświęcony jest mass-medialnej manipulacji Rosji informacją w konflikcie rosyjsko-ukraińskim przy pomocy sterowanych przez władzę mediów. Autorzy zwracają uwagę na to, że Kreml zawsze manipulował treścią informacji, a wraz z rozpoczęciem Rewolucji Godności manipulacja i dezinformacja nabrała niewyobrażalnego rozmachu, traktując Majdan jako negatywne wydarzenie, jako zamach stanu. Z chwilą agresji w sieci ujawniły się setki stron i grup społecznościowych, „obiektywnie” informujących o wydarzeniach. Przesłaniem kampanii informacyjnej stało się powstanie przeciwko nowej, legalnej władzy w Kijowie.

SŁOWA KLUCZOWE

wojna hybrydowa, mass-medialna manipulacja, dezinformacja, wojna informacyjna, propaganda rosyjska

WPROWADZENIE

Żaden fałsz, propaganda czy manipulacja nie zniszczy pamięci narodowej. Dążąc do wyeliminowania świadomości narodowej, najeźdźcy najpierw niszczą jego pamięć historyczną. Nowi władcy budują zamki, miasta, kościoły, pomniki, przejmują czy palą archiwa, pamiątki historyczne podbitych, czy poddanych im narodów, by następnym pokoleniom narzucić własną wizję historii, jednak pamięć zawsze wymykała się im spod kontroli. Zbiorową pamięć wypełnia nie tyle prawda historyczna, ile mityczna opowieść o dawnych przewagach lub cierpieniach. Przez setki lat najeźdźcy ze wschodu próbowali stłumić ukraińską wolność, za każdym razem przepisując historię. Czy ktoś teraz może z całą pewnością powiedzieć kim był hetman Ivan Mazepa: egoistycznym zdrajcą czy prawdziwym patriotą? I kto ze zwykłych obywateli, a nawet niektórych ekspertów od historii wie, że w 1659 roku w Perejasławiu nikt nie podpisywał jakiegokolwiek umowy? Teraz jesteśmy świadkami ważnych wydarzeń historycznych i rozumiemy, że demokracja to nie tylko wolność wyboru, to również wielka odpowiedzialność za nią. Tylko w 1659 roku Ukrainę, a raczej jej część – Hetmanat, rząd carski zamienił na autonomiczną jednostkę w ramach Imperium

Rosyjskiego, co zostało „zabezpieczone” w „Artykułach Perejasławskich” 1659 roku¹.

Prawdopodobnie nie ma w rosyjskiej historii pytania opisanego bardziej stronnicze i fałszywie, niż kwestia „wejścia” Ukrainy do Rosji. Dziwny brak tekstu ukraińsko-rosyjskiej umowy stworzył duże pole do różnych nadużyć, takich jak decyzja KPZR z 1954 roku o tym, że umowa Perejasławska była zwieńczeniem wysiłku w wiekowym pragnieniu Ukrainy i Rosji do zjednoczenia i że właśnie to połączenie było głównym celem wojny wyzwolenczej w 1648 roku. O jakim „zjednoczeniu” można mówić, jeśli Rosja powstała znacznie później niż rozpadła się Ruś Kijowska?

W rzeczywistości, tylko Moskwa uważała Perejasławsku Radu i „artykuły marcowe” z 1654 roku jako pretekst do stopniowego wchłaniania Ukrainy. Sama Ukraina uważała tę umowę jako typowy sojusz wojskowy przeciwko wrogom zewnętrznym, podyktowany danym momentem, bo życie pokazało, że opierać się na sojuszu z Krymem nie można. Po porozumieniu w 1654 roku wiele dokumentów wyraźnie odnosiło się do Ukrainy, jako państwa niepodległego, a nie jako niewolników moskiewskiego cara. Więc nic dziwnego, że Ukraina miała wszystkie atrybuty państwa, prowadziła niezależną dyplomację, zawierała nowe umowy i sojusze z innymi krajami².

Rosyjski historyk W. Kluczewski przywołał takie oto twierdzenie: „historia Rosji jest historią kraju, który kolonizuje się”³. Pod hasłem „łączenia” dawnych ruskich ziem Rosja z XV wieku prowadziła ekspansję na bliskich i dalekich sąsiadach. W okresie lat 1462-1914 jej terytorium zwiększyło się prawie o 1000 razy: z 24 tys. km² do 23,8 mln. km², to znaczy zwiększał się z prędkością 80 km kwadratowych dziennie⁴. Ekspansja ta odbywała się najczęściej pod pretekstem „wyzwolenia narodów”, „łączenia”, „przyłączenia” i „dobrowolnego zjednoczenia”. F. Engels tak pisał o tym: „każde aneksowanie terytorium, wszystkie uciski caryzm przeprowadzano nie inaczej, jak pod pretekstem oświecenia, liberalizmu, wyzwolenia narodów”⁵. Oczywiście, żadne z tych „zjednoczeń” nie było „dobrowolne”, służyło, jako wyrafinowana polityka zwykłego podboju. Przedstawiony

¹ І.Гирич, Наслідки Переяславської Ради 1654 року: збірник статей, Київ.Видавництво Смолоскип. 2004, s. 476.

² Н. Полонська-Василенко, Історія України, Київ, Видавництво Либідь, 1992, s. 27.

³ В. О. Ключевский, Русская история. Полный курс лекций, ОЛМА Медиа Групп, 2004, s. 38.

⁴ О. Субтельний, Україна: історія. Київ, Видавництво Либідь, 1992, s. 159.

⁵ К.Маркс і Ф.Енгельс, Твори, Т.22. Київ 2001, s. 23.

schemat dotyczy również Ukrainy, czego przykładem jest przeprowadzona polityka w kilku etapach:

1. 1654-1783 r.- stopniowy atak na prawa i wolności Ukrainy i jej transformacja z państwa sprzymierzonego do zwykłej prowincji imperium;
2. początek XVIII - początek XIX wieku: aktywne działanie rosyjskiego rządu w celu rusyfikacji narodu ukraińskiego;
3. początek XIX i XX wieku: carska polityka asymilacji;
4. początek XX wieku – koniec XX wieku: polityka asymilacji prowadzona przez Związek Radziecki; próba sztucznej zmiany struktury etnicznej ludności Ukrainy przez sztucznie wywołany głód, wojnę i masowe przesiedlenie ukraińskiej ludności;
5. koniec XX wieku – początek XXI wieku: aktywnie prowadzona propaganda, wojna informacyjna, manipulacji faktami historycznymi Rosji przeciwko Ukrainie;
6. początek Rewolucji Godności (2013 r.) – do dnia dzisiejszego: masowa manipulacja i wojna informacyjno-propagandowa Rosji przeciwko Ukrainie jak na terytorium Ukrainy, Rosji, tak i w całej Europie.

Właśnie na tym ostatnim etapie skupimy naszą analizę, która charakteryzuje się prowadzoną na masową skalę manipulacją, propagandą i wojną informacyjną.

Techniki manipulacji znane są światu od zarania dziejów, a coraz bardziej zdemoralizowany świat medialny celowo zniekształca rzeczywistość, stosując niemoralne praktyki, takie jak: stereotyp, mit, plotkę, propagandę, otwarte kłamstwo, dezinformacje, działania ukryte, kamuflaż, demarketing, czarną reklamę i wojnę psychologiczną⁶. Według biskupa Adama Lepy „manipulacja to celowe i skryte działanie, przez które narzuca się jednostce lub grupie ludzi fałszywy obraz pewnej rzeczywistości. Ten zniekształcony obraz nie odnosi się do całej rzeczywistości, przekraczałoby to możliwości dysponentów i realizatorów manipulacji”⁷.

Manipulator posługuje się np. danymi statystycznymi, informacjami, faktami aby ukryć przed odbiorcą rzeczywiste cele. Informacja zmniejsza naszą niewiedzę o rzeczywistych zjawiskach, natomiast manipulacja sprawia, że nie tylko tej wiedzy nie mamy, ale nawet że dostarczana jest wiedza

⁶ S. Kizińczuk, *Techniki manipulacji. Poznaj techniki manipulacji i już nigdy nie daj się „wpuścić w kanał”*, Gliwice. Wyd. Złote Myśli, 2015.

⁷ A. Lepa, *Świat manipulacji*, W: „Tygodnik katolicki Niedziela”, Wyd. 3. Częstochowa. 2011, s. 23.

falszywa. Wszystko po to, aby twórca przekazu (Rosja) osiągnął założone przez siebie cele (usprawiedliwienie aneksji Krymu, próby przejęcia terytorium innego państwa). Im więcej w danym przekazie uproszczeń, powtórzeń czy symboli i równocześnie odpowiednio mniej faktów, tym bardziej twórca manipuluje odbiorcami. Wykorzystując fałszywe informacje podważa się pozycję i wiarygodność narodu, instytucji, organizacji lub indywidualnego człowieka. Ma na celu podważenie autorytetu, wiarygodności, wizerunku, celów.

ROSYJSKA MANIPULACJA INFORMACJĄ

Media stosując manipulacje są bardzo silną „bronią” w walce politycznej. W samej Rosji nie pozostawiono wolnych mediów, stąd skutki takiego działania są o wiele bardziej drastyczne dla samych Rosjan. Media rosyjskie posługują się dyskredytacją wszystkiego, co jest wartościowe u Ukraińców, dyskredytują przywódców, dezorganizują życie społeczne poprzez wymyślone fakty i wydarzenia, ośmieszają wartości europejskie, kulturę i tradycję, demoralizują społeczeństwo poprzez propagowanie alkoholu, narkotyków, popkultury, rozwiązłości seksualnej; penetrują środowisko ukraińskiej elity w poszukiwaniu „sensacji”, inwigilacji dziennikarskie w celu znalezienia „haka” na przeciwników.

Współcześnie Rosja wykorzystuje różne techniki manipulacji, w tym i wojnę propagandowo-informacyjną poprzez rozpowszechnianie pewnych informacji. Obiektem wojny informacyjnej jest zarówno świadomość zbiorowa jak i indywidualna. Przekaz informacyjny może odbywać się na tle szumu informacyjnego oraz w próżni informacyjnej. Informacje te obejmują przeinaczenia faktów lub dotyczą emocjonalnego postrzegania, wygodnego agresorowi. Zazwyczaj metodami wojny informacyjnej jest uwolnienie dezinformacji lub podanie informacji w korzystny sposób dla agresora. Metody te pozwalają na zniekształcenie oceny tego co się dzieje, demoralizacja obywateli (potencjalnie) zapewnienia przejścia na stronę agresora informacyjnego.

Od początku XXI wieku Rosja aktywnie opracowywała i zrealizowała antyukraińską i antyzachodnią propagandę⁸. Od kolejnej prezydentury Putina (2013-2014) i na początku Rewolucji Godności w Ukrainie, rosyjska propaganda szybko rozwinęła się i stała się otwarcie szowinistyczną,

⁸ Р. Демчак, Як перемогти Росію в телевізори, <http://www.epravda.com.ua/columns/2014/05/27/458096/>

agresywną i faszystowską, stając się pełnoprawną wojną informacyjną. Skierowana została na przygotowanie opinii publicznej w Rosji do zewnętrznej agresji i uzyskania zgody mieszkańców Rosji na agresywne działania Kremla wobec Ukrainy (Russian propaganda). Po wojskowej agresji, okupacji i aneksji Krymu⁹, metody i techniki propagandy rosyjskiej stały się totalną dezinformacją¹⁰.

Głębokiej analizie teorii powstania i rozwoju wojny informacyjnej we współczesnym świecie dokonał amerykański profesor Philip Taylor, który w swojej książce *Globalne komunikacje, stosunki międzynarodowe i media po 1945 r.*¹¹ udowodnia, że szybki rozwój cywilizacji, nowe technologie komunikacji masowej mają decydujący wpływ na rozwój stosunków międzynarodowych we współczesnym świecie. „Zaczynając od XX w. media realnie wpływają na rozwój nowej historii świata”, - podkreśla Philip Taylor¹².

W wojnie hybrydowej prowadzonej przez Rosję występuje dużo składników propagandowych i manipulacyjnych. Większość społeczeństwa nie jest przygotowana do takiej działalności, a Rosja – nie tylko jest przygotowana, ale i dobrze je wykorzystuje. Rosyjska teoria wojen informacyjnych ma w Rosji długą tradycję. Pierwszy zastosował „wojnę informacyjną” jeszcze Piotr I, który zaczął fałszowanie historii swego ludu. W 1701 roku zarządził usunięcie wśród podbitych ludów wszystkich pisemnych zażytków ludowych, kronik, chronografów, starożytnych zapisów historycznych, dokumentów kościelnych, archiwów. Szczególnie to dotyczyło Ukrainy-Rusi. Na podstawie tych fałszerstw 22 października 1721 roku Moskonia ogłosiła się imperium rosyjskim a moskowitów – ruskimi. Tak została skradziona ukraińska nazwa historyczna Rus' (Rus' Kijowska) u jej legalnych spadkobierców - Ukraińców¹³.

⁹ Р.Бабаев, Принята Бакинская декларация Парламентской Ассамблеи ОБСЕ, <http://interfax.az/view/613059>

¹⁰ Т. Попова, Як діє російська пропаганда, <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/06/21/7029684/>.

¹¹ Philip M. Taylor, *Global Communications, International Affairs and the Media Since 1945 (The New International History)*, Routledge. New York and London 1997.

¹² Killen on Taylor, 'Global Communications, International Affairs and the Media Since 1945', <https://networks.h-net.org/node/9997/reviews/10434/killen-taylor-global-communications-international-affairs-and-media>.

¹³ Я. Дашкевич, Як Московія привласнила історію Київської Русі, <http://universum.lviv.ua/journal/2011/6/dashk.htm>; Я.Дашкевич, Як Московія вкрала історію Київської Русі – Україні, <http://sribnazemlja.org.ua/2014042913731/istoria/ukraina/2014-04-29-08-23-34-13731.html>

Piotr importował z Europy wielu ekspertów, w tym zawodowych historyków, którzy byli aktywowani do pisania i zafałszowania historii państwa moskiewskiego. Aby to zrobić, każdy cudzoziemiec, który zaczął pracę składał przysięgę nie ujawniania tajemnic państwowych i zobowiązał się do nie opuszczania państwa Moskiewskiego. Powstało pytanie, jakie mogą być tajemnice państwowe przy „pisaniu historii państwa” dawnych czasów? W każdym cywilizowanym kraju europejskim, po 30-50 latach wszystkie archiwa dostępne są dla przedstawicieli świata nauki. Natomiast imperium rosyjskie bardzo boi się prawdy o swojej przeszłości¹⁴.

Ciekawe badania przedstawił W. Biliński w autorskiej, trzytomowej pracy „Kraj Moksel albo Moskowia”¹⁵, przekazując fakty zaczerpnięte głównie z rosyjskich źródeł historycznych, co wskazuje na radykalne zniekształcenie historii Imperium Rosyjskiego, skierowane do stworzenia historycznej mitologii o tym, że Moskowia i Rus’ Kijowska mają wspólne korzenie historyczne, co oznacza, iż Moskowia ma „prawo do dziedziczenia” historii, kultury i tradycji Rusi Kijowskiej.

Fałszowanie historii Rosji na niespotykaną dotąd skalę miało miejsce pod koniec XVIII wieku za panowania Katarzyny II. Cesarzowa osobiście edytowała „Historię Rosji”, poprawiając historyczne dokumenty, wydając rozkazy zniszczenia licznych dokumentów, zmuszając do fałszerstw.

Wśród celów politycznych znalazły miejsce polecenia prowadzące do:

- uzasadnienia aneksowania cudzych terytoriów do Rosji;
- w celu powstrzymania walki narodowyzwolęnczej Białorusinów i Ukraińców trzeba było wymyślić mit o tym, że oni podobno zawsze marzyli, aby być w zaborze rosyjskim;
- w ramach tego mitu powinno się stworzyć kolejny mit - że Moskale są Słowianami i Rusią, a nie ludnością Fińską Moskowii;
- na pokrycie realizacji tych zadań należało masowo przeprowadzić audyt wszystkich kronik i dokumentów historycznych na terytoriach aneksowanych, dążąc do ich poprawienia lub usunięcia¹⁶.

¹⁴ Я. Дашкевич, Як Московія привласнила історію Київської Русі, *W: Українські реалії: негаразди, загрози, надії: публіцистика / упоряд.: О. К. Глушко, В. О. Карпенко. Київ, Університет «Україна», 2013, s.109.*

¹⁵ В.Білінський, Країна Моксель, або Московія. Роман-дослідження. W 3 книгах. Видавництво імені Олени Теліги, Київ, 2008-2009.

¹⁶ В. Ростов, Фальсификация истории России, <http://patent.net.ua/intellectus/inteligibilisation/facts/1875/ua.html>

W celu realizacji przywołanych powyżej celów politycznych zakazano rozwiązywać konkretne problemy przyczyniając się do fałszowania historii:

- stworzyć mit, że Ruś Kijowska z nadejściem Tatarów nagle uznała za Rus' (a nawet centrum Rusi) kraj Moksel (mokszy), który znajdował się w Ordzie i 1000 kilometrów od Rusi zaludnionej przez fińskie plemiona i do tego nikt nie nazywał tego terytorium Rusią;
- stworzyć mit o istnieniu „Rusi Suzdalskiej”, chociaż o istnieniu takiego kraju do Katarzyny II nikt nie wiedział;
- stworzyć mit o tym, że Moskwa została założona przez księżęta Rusi, choć do Katarzyny II wszyscy historycy uważali, że została ona założona na rozkaz tatarskiego chana po 1257 roku¹⁷ (wtedy Imperium tataro-mongolskie przeprowadził w swoich północnych Ulusach spis wszystkich osiedli i całkowitej liczby mieszkańców regionu, aby zwiększyć opodatkowanie i Moskwy wtedy jeszcze nie było);
- stworzyć mit o tym, że Moskowia – to Rus', a Moskale – nie są Finami, a Słowianami;
- stworzyć mit o „jarzmie Ordy”, chociaż wcześniej wszyscy historycy uważali, że Moskowia przez trzy wieki była solidnym bastionem Ordy w walce z Rusią, a następnie przez Iwana Groźnego przejęła władzę w Ordzie;
- stworzyć mit, że Dymitr Doński walczył nie dla Ordy, a przeciwko niej.

Przepisaniu podlegały wszystkie kluczowe momenty historii Moskowii. Takie fałszowanie historii na tak szeroką skalę przez Moskali, którzy przywłaszczyli sobie przeszłość Wielkiego Księstwa Kijowskiego i jego narodu, uderzyło straszliwym ciosem w ukraińską grupę etniczną.

Moskwa, a później rosyjscy carowie zdawali sobie sprawę, że bez wielkiej przeszłości nie można utworzyć wielkiego narodu, wielkiego imperium. Aby to zrobić, trzeba było urządzić swoją przeszłość historyczną, a nawet ukraść przeszłość innych narodów. Dlatego moskiewscy carowie, poczynawszy od Iwana IV (Groźnego) (1533-1584), postanowili przywłaszczyć historię Rusi Kijowskiej, jej wspaniałą przeszłość i stworzyć oficjalną mitologię imperium Rosyjskiego¹⁸.

¹⁷ Я. Дашкевич, Учи неложними устами сказати правду, Київ, Темпора, 2011, s. 5.

¹⁸ Ibidem, s. 4.

Na przestrzeni wieków, zwłaszcza na początku XVI wieku zaczęto rozpowszechniać ideologię, która przekonywała, że:

- rosyjskie państwo i naród rosyjski pochodzi z Wielkiego Księstwa Kijowskiego;
- że Ruś Kijowska – jest kolebką trzech bratnich narodów - rosyjskiego, ukraińskiego i białoruskiego;
- że Rosjanie przez prawo „starszego brata” mają prawo do dziedziczenia Rusi Kijowskiej.

Takie żalosne kłamstwo nadal używają rosyjscy historycy i mężowie stanu Rosji, a także „pięta kolumna” na Ukrainie, która obejmuje komunistów i prawie wszystkich przedstawicieli partii regionów w Radzie Najwyższej Ukrainy.

Na tworzenie mentalności tzw. „wielkorosa” nałożyły się zapożyczenia mongolsko-tatarskiego instynktu zdobywcy, despoty, którego głównym celem jest najazd, dominacja nad innym światem. Tak do XVI wieku utworzony został typ człowieka podboju, okrutny w swojej ignorancji, gniewie i przemocy. Ci ludzie nie potrzebowali europejskiej kultury i literatury, im są obce takie kategorie, jak moralność, uczciwość, wstyd, godność, pamięć historyczna. Wielu tataro-mongołów w XIII-XVI wieku włączyło się do „wielkorosów”, z których rozpoczyna rodowód ponad 25% rosyjskiej szlachty. Oto kilka nazwisk Tatarów, którzy przynieśli chwałę Imperium: Arakczew, Bunin, Griboyedov, Derzhavin, Dostojewski, Kuprin, Plechanow, Sałytkow- Szczedrin, Turgieniew, Szeremietiew, Czaadajew i wielu innych.

Aby przypisać sobie historię cudzej ziemi i utrwalić tę kradzież, Rosjanie musieli zniszczyć naród ukraiński, zniewolić go. Ukraińców, którzy pojawiły się jako naród dużo wcześniej, ogłoszono „małorosami” i tę ideologię zaczęto wprowadzać na cały świat. Ukraińską inteligencję zmuszali albo do pracy na rzecz „wielkorosów” (M.Gogol); lub wysyłali na służbę do wojska na 25 lat (Taras Szewczenko). Niewolnictwo tego rodzaju trwało ponad 300 lat.

Okres sowiecki był szczególnie brutalny. W tych czasach Ukraina straciła ponad 25 milionów swoich synów i córek, którzy zginęli w wojnach w interesie Rosji, podczas kolektywizacji (Hołodomor), w Gułagach. Tak „wielki brat” zmuszał „młodsze brata” – w okrutnych „uściskach miłości”¹⁹.

Od pierwszych dni przejścia władzy przez „sowieców” W. Lenin wraz z sowieckimi ideologami stanął do tworzenia „idealnego” systemu poli-

¹⁹ Ibidem, s. 4.

tycznego, gospodarczego oraz społecznego, jakiego ludzkość jeszcze nie znała. Budowa nowego ładu oparta była w głównej mierze, na obróbce „materiału ludzkiego epoki kapitalistycznej”²⁰. Podczas tej obróbki, jak określał to felietonista Maxim Gorki, „Lenin pracował jak chemik w laboratorium, z tą różnicą, że chemik pracuje na materiale martwym..., a Lenin na żywym”²¹. Rewolucjonista M. Gorki, głosił: „traktuje ludzi jak kiepskie uczone psy i żaby, przeznaczone do okrutnych eksperymentów naukowych”²². Działania te Michał Heller przyrównał do próby powtórzenia na gigantyczną skalę eksperymentu doktora Frankensteina i stworzenia zgodnie z prawami natury nowego człowieka „homo sovieticus”, przewyższającego pod każdym względem twór boski, jakim jest „homo sapiens”²³.

Ideolodzy sowieccy przystąpili więc do budowy nowego ładu opartego przede wszystkim na nowym przewartościowanym społeczeństwie złożonym z eksperymentalnie i sztucznie tworzonych jednostek określanych mianem homo sovieticus. Homo sovieticus, czyli człowiek sowiecki był opracowanym modelem jednostki społecznej zmiennej (co prawda na przestrzeni lat, ale zawsze oddanej państwu i społeczeństwu). Wykreowany na długo przed rewolucją październikową, bo już w latach sześćdziesiątych XIX wieku, homo sovieticus przybierał postać od rewolucyjnego burzyciela przez człowieka przemysłowego po udoskonalonego człowieka komunistycznego. Mimo różnych postaci człowiek sowiecki miał spełniać jedną rolę tj. podstawowego budulca systemu komunistycznego. Realizacja utopijnych wizji państwowych, powstałych w głowach rewolucjonistów wymagała jednak czegoś więcej niż tylko rysowania obrazu idealnego społeczeństwa, wymagała ponadto stworzenia podstaw do działania nowego typu jednostek, ale przede wszystkim powołania instrumentów kreujących i oddziałujących na jednostkę. Podstawę do funkcjonowania społeczeństwa stworzono przez systemowe reformy państwowe, a funkcję kreatora społecznego przypisano propagandzie. Główne ogniwo radzieckiej propa-

²⁰ Cyt. za M. Heller, *Maszyna i śrubki. Jak hartował się człowiek sowiecki*, Paryż 1988, s. 9.

²¹ Ibidem, s. 10.

²² Ibidem.

²³ Ibidem. Inne obrazowe porównanie, które stosował Maxim Gorki odnośnie poczynań Lenina brzmiało następująco: „Klasy pracujące dla Lenina są tym, czym minerały dla metalurga” (R. Conquest, *Lenin. Prawda o wodzu rewolucji*, Warszawa – Chicago 1999, s. 35).

gandy stworzył Wydział Propagandy KC RKP(b) w 1920 r.²⁴, który wspólnie z istniejącym wojskowym aparatem propagandowym oraz kolejowymi punktami agitacyjnymi przez kolejne lata totalitarnego reżimu kształtował ludzkie śrubki²⁵ utkwione w częściach sowieckiej państwowej maszyny.

Wojna informacyjna prowadzona przez Rosję przeciwko Ukrainie w XXI wieku, może być traktowana jako droga, wskazująca kierunek dalszych wydarzeń politycznych. W zależności od sposobu prowadzenia wojny (psychologiczno-informacyjnej), możemy określić stopień zainteresowania Rosji sytuacją na Ukrainie. Analizując rosyjski Internet można zauważyć, że w okresie od października 2013 do listopada 2014 roku rosyjskie wiadomości były poświęcone wydarzeniom w Ukrainie w 85-90%. Moskwa bardzo skrupulatnie monitorowała wszystkie ukraińskie wydarzenia, wykorzystując propagandę, kłamstwa, manipulacje i dezinformacje. Wszystko to może być postrzegane jako aktywna faza kampanii informacyjnej Kremla.

Od grudnia 2014 r. do kwietnia 2015 agresja w przestrzeni informacyjnej trochę wyblakła. Objętość informacyjnych doniesień o ukraińskich wydarzeniach spadła do około 40%, co może być skutkiem kilku przyczyn:

- polityczna ideologia Kremla stosownie wydarzeń na Ukrainie została doniesiona do rosyjskiego społeczeństwa;
- rosyjski rząd osiągnął swoje cele w sprawie realizacji częściowej kontroli nad sytuacją polityczną i gospodarczą na Ukrainie;
- zmiana wektora polityki zagranicznej Rosji z Europy do Azji i na Wschód zmieniła kierunek przepływu informacji;
- sankcje państw zachodnich przeciwko Rosji osiągnęły poziom, w którym Rosja być może i chciała wycofać się z konfliktu na Ukrainie, ale z wielu powodów nie da się tego zrobić.

W pierwszej połowie maja 2015 roku nastąpił niewielki wybuch działalności informacyjnej rosyjskich mediów dotyczący Ukrainy, co było zwią-

²⁴ M. Jastrzęb, *Mozolna budowa absurdu. Działalność wydziału propagandy warszawskiego Komitetu Wojewódzkiego PZPR w latach 1949-1953*, Warszawa 1999, s. 117.

²⁵ „Śrubka” to ideał człowieka sowieckiego wymyślony przez Stalina. Według jego zamysłu człowiek sowiecki miał się uważać za śrubkę w gigantycznej maszynie państwowej. Podczas przyjęcia na cześć uczestników parady zwycięstwa w 1945 r. Stalin następującymi słowami uczcił sowieckie społeczeństwo: *Wznoszę toast za zdrowie prostych, zwykłych, skromnych ludzi, tych małych śrubek, które są niezbędne dla ruchu całego mechanizmu naszego państwa* w: M. Heller, A. Niekricz, *Utopia u władzy. Historia związku sowieckiego* t.2, cz. IV, Respublica, Lublin 1988, Tłumaczenie z ros. A. Mietkowski. Przedruk z wyd.: London: Polonia 1987, s. 149.

zane z reakcją Kijowa na uroczystości w Moskwie poświęcone 70 rocznicy zakończenia II wojny światowej.

W ciągu całego 2014 roku i w pierwszej połowie 2015 roku rosyjskie kanały telewizyjne zmieniły informowania widzów o wydarzeniach na Ukrainie na narzucenie propagandowych tez, podżeganie do nienawiści, rozpowszechnianie niesprawdzonych plotek i otwartego kłamstwa, wykorzystując przy tym różne instrumenty: wybiórczość faktów i zdarzeń; wybór korzystnych komentatorów i ekspertów (najczęściej opłaconych)²⁶; manipulacje cytatami²⁷; subiektywne wnioski, a nie obiektywne fakty.

Przez co najmniej dwa lata przed Rewolucją Godności rosyjskie służby specjalne za pomocą agencji prasowych, stacji telewizyjnych i stron internetowych prowadziły agresywną kampanię propagandową przeciwko Ukrainie, aby zakłócić podpisanie umowy stowarzyszeniowej między Ukrainą a Unią Europejską, a po ucieczce Wiktora Janukowycza - podzielić kraj i założyć informacyjne podstawy dla wojny z Ukrainą. Obrazy pokazywane w rosyjskiej telewizji państwowej i w Internecie przez propagandzistów Kremla przybrały w ciągu ostatnich dwóch lat formy groteskowe. Manipulacja medialna z wykorzystaniem psychosocjotechnik stała się bardzo groźną bronią w walce z patriotyzmem, tożsamością i wartościami europejskimi.

W rosyjskich mediach, na portalach społecznościowych, a także w serialach telewizyjnych pojawia się coraz więcej antyukraińskiej propagandy. Niejednokrotnie do tego celu wykorzystywane są manipulacje faktami i zdjęciami. Na początku marca 2014 r., w przededniu referendum na Krymie, „Pierwyj kanał” państwowej telewizji rosyjskiej poinformował, że obywatele Ukrainy masowo stają się uchodźcami i pokazał sznur samochodów przed przejściem granicznym z Rosją. Materiał filmowy miał

²⁶ Т. Назарук, Рік фейків: як брехала російська пропаганда, http://osvita.mediasapiens.ua/ethics/manipulation/rik_feykiv_yak_brekhala_rosiyska_propaganda/.

²⁷ Tak, w rosyjskich mediach i blogach są często wykorzystywane „cytat” Otto von Bismarcka o tym, że Zachód rzekomo miał zamiar „rozczłonować Rosję”. W szczególności mowa o wyrażeniu: „*Мощь Росји може zostać podważona jedynie oddzieleniem od niej Ukrainy ... trzeba nie tylko oddzielić, ale i przeciwstawić Ukrainę Rosji, trzeba zetknąć łbami dwie części jedynego narodu i patrzeć, jak brat będzie zabijać brata*”. Oczywiście, że Otto von Bismarck nic podobnego nie mówił, co potwierdzili przedstawiciele Fundacji Bismarcka, bo to brzmi tak, jakby ten cytat został napisany przez rosyjskich ideologów już w XX wieku, a nawet w XXI wieku, a nie w połowie XIX wieku (Т. Назарук, Російські ЗМІ використовують неіснуючу цитату Бисмарка, http://osvita.media.sapiens.ua/ethics/manipulation/rosiyski_zmi_vikoristovuyut_neisnuyuchu_tsitatu_bismarka/).

zilustrować lawinową falę ukraińskich uchodźców szukających schronienia w Rosji. Przedstawiciele władz centralnych Federacji Rosyjskiej mówili o 600 tysiącach ukraińskich uciekinierów, ale kadry pokazywały przejście graniczne Medyka-Szeginie - polsko-ukraińskie drogowe przejście graniczne położone w województwie podkarpackim, w powiecie przemyskim na granice ukraińsko-polskiej²⁸.

Jednym z powodów do inwazji na Ukrainę prezydent Rosji Władimir Putin nazwał zagrożenie dla życia obywateli Rosji na Krymie. O zabitych powiedziała marszałek Rady Federacji Rosji Walentina Matwijenko. To właśnie Rada Federacji zatwierdziła wniosek Putina o interwencji wojskowej na Ukrainie. W celu utrzymania mitu o zmarłych i ekstremistach na Krymie rosyjska telewizja opublikowała historię o rzekomej strzelaninie w Symferopolu. Mężczyźni w czarnym ubraniu, przedstawiających banderowców, przyjechali na Krym w autobusach z numerami krymskimi i emblematami krymskiej przedsiębiorstwa „Taigan” (zoo park lwów), znajdujący się w Belogorsku w pobliżu Symferopola. Ponadto, byli uzbrojeni w najnowsze rosyjskie automaty AK z 100 serii i granatnikami RG-94, które są w użytku tylko w armii rosyjskiej²⁹.

Jawne manipulowanie informacją dodaje oliwy do ognia konfliktu, w którym na co dzień giną Ukraińcy: zabici przez ukraińskich wojskowych i banderowców, zabójstwa dzieci, zbombardowane miasta Donbasu i inne okropności – informacje i obrazy te stale pojawiają się w rosyjskich mediach. Wszystkie tego rodzaju wiadomości są tak straszne, że ich autorów trudno podejrzewać o kłamstwo. Jest to przede wszystkim świadoma taktyka przekonywania w taki sposób, by manipulowany nie był świadomy, że jest poddany manipulacji.

Czasopismo „Nowoje wremia” zgromadziło 20 najbardziej rażących przykładów manipulacji i kłamstwa rosyjskich mediów. Dla ilustracji manipulacji w mass mediach przedstawimy kilka przykładów. Tak, na stronie internetowej „Navigator” 26 maja 2014 r. pojawiła się wiadomość, że w Doniecku rozszerza się strefa działań wojennych, ludzie opuszczają swoje domy, są spalone samochody i rosnąca liczba rannych. Wiadomości towarzyszyło

²⁸ Як дезінформує «Перший канал»: польський КПП видають за російський, <http://www.unian.ua/politics/891927-yak-dezinformue-pershiy-kanal-polskiy-kpp-vidayut-za-rosiyskiy.html>

²⁹ Информационная война: пять примеров российской пропаганды, http://news.liga.net/articles/politics/993677-informatsionnaya_voyna_pyat_primerov_rossiyskoy_propagandy.htm/section1/.

zdjęcie pożaru w pobliżu mostu Putilow. W rzeczywistości, wybuchy i dym pojawiły się w Doniecku na zdjęciu dzięki programowi Photoshop. Jeszcze jeden przykład: w serwisie społecznościowym „W kontakcie” Igor Strelkov, minister obrony samozwańczej Ludowej Republiki Donieckiej, umieścił zdjęcie płonącego pancernego transportowca, jednak zapomniał wspomnieć, że transportowiec został spalony w Chinach 3 czerwca 1989 r. na obrzeżach placu Tiananmen. Telewizyjny kanał Rossija-1, w wydaniu wieczornym „Westi” w dniu 16 maja 2014 r., mówiąc o wydarzeniach w Słowiańsku pokazując zamordowanego człowieka, wykorzystała film, który został nakręcony w 2012 roku w Rosji - po operacji antyterrorystycznej na terytorium dzielnicy Baksanskoj w Kabardyno-Bałkarii. 17 maja 2014 r. rosyjska strona Rolitikus.ru opublikowała wiadomość o tym, że kostnica Słowiańska jest przepełniona zwłokami rzekomo ukraińskich wojskowych, wojownikami Gwardii Narodowej i Prawego sektora. Wiadomości towarzyszyło zdjęcie z 18 lutego 2009 r. Na zdjęciu - ciała oczekujące na sekcję zwłok w kostnicy meksykańskiego miasta Ciudad Juarez³⁰.

W Internecie oraz mediach społecznościowych dominują obecnie manipulacje informacjami mającymi za zadanie zafałszowanie aktualnej sytuacji i nastawienie społeczeństwa rosyjskiego przeciwko Ukraińcom, Polakom oraz przedstawicielom państw Bałtyckich. Podmieniają zdjęcia i ich przekaz, chcąc uwiarygodnić swoje działania i skompromitować stronę przeciwną. Ale z informacją ma to nie wiele wspólnego. Propagandziści posuwają się nawet do tego stopnia, że zdjęcia wykonane w 2009 roku w Czeczenii opisują jako dowód działań ukraińskiej armii.

30 Топ-20 випадків нахабної брехні російської пропаганди, <http://www.myvin.com.ua/ua/news/events/27599.html>

ZDJĘCIE NR 1 Z BOŚNI MAJĄCE DOWODZIĆ BESTIALSTWA UKRAIŃSKIEJ ARMII

Źródło: ТОП-10 маніпуляцій російських ЗМІ та соціальних мереж про Україну (ФОТО), http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/54210/TOP10_manipulacij_rosijskyh_ZMI_ta_socialnyh_merezh; Kłamstwa, manipulacja, przeróbka zdjęć. Tak rosyjska propaganda pokazuje wojnę na Ukrainie, <http://niezalezna.pl/58108-klamstwa-manipulacja-przerobka-zdjec-tak-rosyjska-propaganda-pokazuje-wojne-na-ukrainie>

ZDJĘCIE NR 2 MAŁEJ DZIEWCZYŃKI OBOK ZAMORDOWANEJ KOBIETY, OPISUJĄ JE JAKO DOWÓD WYDARZEŃ Z DONBASU. TYMCZASEM JEST TO KADR Z ROSYJSKO-BIAŁORUSKIEGO FILMU Z 2010 ROKU „TWIERDZA BRZESKA”.

Źródło: ТОП-10 маніпуляцій російських ЗМІ та соціальних мереж про Україну (ФОТО), http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/54210/TOP10_manipulacij_rosijskyh_ZMI_ta_socialnyh_merezh; Kłamstwa, manipulacja, przeróbka zdjęć. Tak rosyjska propaganda pokazuje wojnę na Ukrainie, <http://niezalezna.pl/58108-klamstwa-manipulacja-przerobka-zdjec-tak-rosyjska-propaganda-pokazuje-wojne-na-ukrainie>.

ЗДЈЕЦИЕ NR 3 WYKONANE W 2009 ROKU W CZECZENII, PODPISANE JAKO OPIS DZIAŁAŃ UKRAIŃSKIEJ ARMII

Źródło: ТОП-10 маніпуляцій російських ЗМІ та соціальних мереж про Україну (ФОТО), http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/54210/TOP10_manipulacij_rosijskyh_ZMI_ta_socialnyh_merezh.

ЗДЈЕЦИЕ NR 4. РОСЫЙСКА ТЕЛЕВИЗЈА „MIR 24” NA SWOЈEJ STRONIE NA „FACEBOOK” POKAZAŁA UCHODźCÓW Z KOSOWA W 1999 ROKU JAKO UCHODźCÓW Z UKRAINY W 2014 R. TERAZ TO ЗДЈЕЦИЕ ZOSTAŁO USUNIĘTE. JESZCZE WCZEŚNIEJ TO ЗДЈЕЦИЕ WYKORZYSTYWAŁA STRONA INTERNETOWA CZASOPISMA „ZEWŃĘTRZNO-EKONOMICZNE ZWIĄZKI ROSJI”.

Źródło: ТОП-10 маніпуляцій російських ЗМІ та соціальних мереж про Україну (ФОТО), http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/54210/TOP10_manipulacij_rosijskyh_ZMI_ta_socialnyh_merezh.

W wywiadzie dla *Le Monde* rosyjska pisarka Ludmiła Ulitskaya powiedziała, że rosyjskie media manipulują zbiorową świadomością Rosjan. W szczególności autorka twierdzi, że kanały telewizyjne pokazywały nagrania z Syrii i Wenezueli, przedstawiając je jako wydarzenia w Doniecku. Inteligencja rosyjska nie może nic zrobić, ponieważ według jej słów, wolności słowa w Rosji nie ma. Ulitskaja uważa, że rosyjskie media manipulują wydarzenia na Ukrainie i już pobiły „rekord świata” w kłamstwach. Ostatnio pojawiły się doniesienia, że kadry rannych dziecka i kobiety leżących w kałużach krwi, pokazane przez niektóre kanały, przedstawione jako dowód barbarzyństwa ukraińskiego wojska w Doniecku, zostały wykonane w Syrii i Wenezueli. Jej zdaniem, materiał pokazano specjalnie dla podsycania nienawiści między Rosjanami i Ukraińcami. „Dzisiaj jesteśmy świadkami bezprecedensowej manipulacji zbiorowej świadomości. Odpowiedzialność dziennikarzy nigdy nie była tak wysoka, jak to jest teraz, zwłaszcza tych, którzy próbują przestrzegać obiektywizmu, mimo nacisków ze strony rządu. Niektóre serwisy informacyjne były zamknięte, blogerzy są kontrolowani, wolność słowa jest tłumiona tak, jak nigdy w ciągu ostatnich 20 lat” - powiedziała w wywiadzie Ulitskaja³¹.

Im dłużej trwa konflikt, tym bardziej rośnie fanatyzm i gotowość do bezkrytycznej wiary w każdy rodzaj agitacyjno-propagandowej dezinformacji, potwierdzającej stereotypowy wizerunek wroga. W niewypowiedzianej wojnie przeciwko Ukrainie, Rosja aktywnie wykorzystuje metody wojny psychologiczno-informacyjnej³², próbuje zniszczyć morale ukraińskich żołnierzy i cywilów. Tak zwani „dziennikarze” rosyjskich kanałów *Life News*, *Russia Today* i innych są „bronią podwójnego zastosowania”, służą jako formowanie „prawidłowego obrazu” w celach propagandowych oraz dla potrzeb wywiadowczych służb specjalnych Rosji.

Niespotykana skala manipulacji jest prowadzona we wszystkich dziedzinach życia społecznego z udziałem różnych sił i środków, poprzez tworzenie i wdrażanie nowych jednostek informacji. W serwisie *Sobaka.ru* w lutym 2015 r. opublikowano interesujące zwierzenia byłej pracownicy jednej z rosyjskich „agencji medialnych”, której zadaniem było zalewanie

31 Л.Улицкая, Российские СМИ побили мировой рекорд по вранью, <http://russian.rt.com/inotv/2014-06-12/Ulickaya-Rossijskie-SMI-pobili-mirovoj>.

32 K.Liedel, *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie terrorystycznych i innych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego*, Toruń, Adam Marszałek 2005, s. 23-24.

Internetu przekłamanymi informacjami, manipulując informacją w ramach prowadzonego przez Rosję konfliktu zbrojnego z Ukrainą³³.

Agencja propagandowa, która prowadzi taką działalność oficjalnie nazywa się FAN (Federalna Agencją Informacyjna) i działa co najmniej od lipca 2013 roku i kryje się z faktycznym celem swoich działań, a jako wytłumaczenie podaje różne preteksty i oficjalnie nie przyznaje się do bycia finansowaną z rosyjskich prorządowych źródeł. Skupia pod sobą 12 innych firm (różne lokalizacje, w tym i ukraińskie, na przykład strona internetowa „Antymajdan”) – większość z nich w ten czy inny sposób przygotowują materiały dotyczące konfliktu z Ukrainą, polityki Ukrainy lub polityki rosyjskiej dotyczącej Ukrainy, ale przepisywać wiadomości muszą w określony sposób, zwracając uwagę na pozytywną rolę Rosji w „rozwiązywaniu” konfliktu na Ukrainie. O Putinie nie można pisać źle, separatyści nie są terrorystami, tylko bohaterami, a ich działalność prowadzona we wschodniej Ukrainie przedstawia się jako zbrojny opór przeciwko „nielegalnej” władzy w Kijowie i uznaje się prawo miejscowej ludności do samostanowienia, partyzantka ukraińska jest nazywana faszystowskimi buntownikami. Główne codzienne wiadomości na wszystkich stronach internetowych – to Putin, Krym, „Noworosja”.

Oferują atrakcyjną płacę (jak na lokalne warunki) - 45 000 rubli (ok. 2 500 PLN). Zatrudniają tych, którzy nie zadają pytania „dlaczego?”. Tak wygląda „praca” rosyjskich trolli internetowych, opłacanych przez Moskwę. Każdego dnia trzeba stworzyć 20 utworów (artykułów, newsów, itp.) i umieścić je na stronach kontrolowanych przez agencję. Ponieważ większość pracowników to osoby inteligentne, wykształcone, które przyjechały z innych miast, gdzie nie mogły znaleźć pracy, to doskonale zdają sobie sprawę w czym uczestniczą. Dlatego, jak pisze były troll, z reguły można ich podzielić na 3 grupy:

- płacą mi, więc nic więcejj mnie nie obchodzi. Nie wnikiem w to, kim jest mój pracodawca,
- wiem, że mój pracodawca jest prorosyjską fabryką trolli, ale płaci mi, więc jest OK,
- walczę w Internecie przeciwko faszystowskiemu buntownikom.

Tych ostatnich jest jednak bardzo mało. W 30 osobowym zespole były troll doliczył się tylko 2 osób o tak ortodoksyjnych poglądach³⁴. Podobno

³³ Городской типаж: блогер-пропагандист, <http://www.sobaka.ru/city/city/32942/>.

³⁴ Ibidem.

biorą wszystkich, którzy mówią i piszą poprawnie po rosyjsku. Po rozmowie możesz zostać przydzielony do kilku zespołów:

- Content managerzy — osoby, które “przepisują na nowo” prawdziwe newsy agencyjne, robiąc to jednak tak, aby ich wydźwięk był prorosyjski i antyukraiński. Newsy umieszczają w kontrolowanych przez agencję serwisach internetowych.
- Blogerzy — osoby, które tworzą wpisy w mediach społecznościowych i na platformach blogowych.
- Ilustratorzy — osoby, które np. wymyślają tematyczne demotywatory.
- Specjaliści od SEO - czyli ci, którzy po prostu spamują linkami do treści w innych miejscach (Kulisy pracy rosyjskich, prorządowych trolli internetowych).

Warunki sprzyjające rozprzestrzenianiu się wojny hybrydowej na terytorium Ukrainy stworzył upadek instytucjonalny, do którego konsekwentnie prowadziły obce siły w ostatnich latach. Majdan w swojej istocie stał się kulminacją delegitymizacji władz, która z niepokonaną żądzą wzbogacenia, korupcją, kontrowersyjną polityką rządziła, opartą nie na strategii rozwoju, a na prymitywnym populizmie.

Agresja Rosji stała się możliwą przede wszystkim nie z uwagi na rzekomy brak legitymizacji władz post-rewolucyjnych w Kijowie, a przez jej niemożliwość adekwatnego przeciwstawiania się frontalnemu atakowi Rosji w postaci informacyjnej i propagandowej agresji, organizacji protestów, zakłócenia pracy organów władzy. Pierwotnym celem wojny hybrydowej było wykorzystanie Wschodu Ukrainy jako centrum niestabilności dla ostatecznego zniszczenia atrakcyjności inwestycyjnej Ukrainy, by podtrzymywać stały konflikt społeczny, wyrządzić maksymalne szkody dla gospodarki i spowodować jej głęboką destabilizację w celu stworzenia niezbędnych warunków dla powrotu do „łona” „rosyjskiego świata (mira)”, a bardziej prozaicznie - do Unii Celnej, tworząc na terytorium Ukrainy różne kukiełkowe „mini-państwa” na wzorec Abchazji czy Nadniestrzańskiej Republiki Mołdawskiej.

Jednak Putin nie oczekiwał, że sami Ukraińcy i cały cywilizowany świat stanie po stronie demokratycznych wartości. Kreml oczekiwał, że tak jak na Krymie, po destabilizacji władz centralnych i samorządowych, wykorzystując celową dezinformację społeczeństwa aneksja została przedstawiona jako legalna. W Donbasie przekształcenie protestu przeciwko Majdanowi na ruch prorosyjski w dużych masztabach nie zostało uwięczo-

ne sukcesem. Wraz z rozwojem sytuacji w Donbasie małe ugrupowania rozpadają się albo zostają zlikwidowane przez rosyjskie służby specjalne³⁵. 2 stycznia 2015 r. w rezultacie walki między prorosyjskimi gangami został zabity jeden z przywódców „Ługańskiej republiki” - Alexander Bednow („Batman”), a jego współnicy zostali spaleni żywcem w samochodzie³⁶. W tym samym czasie lider inicjatywy społecznej „Prawe dzieło” koordynator Narodowego Bloku Sił Ługańska Dmitrij Snegirew powiedział na swojej stronie na Facebooku, że „szef sztabu czwartej brygady ŁNR” Alexander Bednow, pod przywództwem którego było około 1500 bojowników został wyeliminowany przez rosyjskie siły specjalne³⁷.

Taka sytuacja depolityzuje zmęczonych wojną cywilów (wszystko jedno kto, tylko by nie strzelali), ale na pewno nie sprzyja reorganizacji władzy w regionie. Bezpośrednia interwencja wojskowa, która była potrzebna dla podtrzymania samozwańczych „republik” doprowadziła do tego, że między oddzielnymi grupami toczą się walki o wpływy w regionie i o rosyjskie wpływy finansowe. Jednocześnie niezdolność/niechęć do wdrażania umów mińskich jak ze strony bojowników-terrorystów, a także samej Rosji – to wyraźny dowód tego, że wojna hybrydowa przeciwko Ukrainie wschodzi w impas. Nielegalne „wybory” samozwańczych władz w Donbasie miały na celu ukazanie legalności tych wyborów, ale całkiem bezużyteczne w zakresie centralizacji kontroli na okupowanych terenach.

Ta nowa wojna opiera się również na wykorzystaniu ludności cywilnej dla masowej hysterii i sprzeciwu wobec prawowitej władzy i jako „żywe tarcze” dla przykrycia uzbrojonych bojowników. W ten oto sposób media odgrywają czy nie najważniejszą rolę w tworzeniu „prawidłowego” z punktu widzenia agresora obrazu ofiary w tej wojnie, co jest o wiele ważniejsze niż rzeczywiście samo zwycięstwo. Zabójstwo obcych żołnierzy przestaje

³⁵ Гиркин призвал боевиков покинуть Донбасс после убийства „Бэтмена”, http://news.liga.net/news/politics/4637129-girkin_prizval_boevikov_pokinut_donbass_posle_ubiystva_betmena.htm

³⁶ Боевики Плотницкого отчитались о ликвидации террориста „Бэтмена”, http://news.liga.net/news/politics/4615713-boeviki_plotnitskogo_otchitalis_o_likvidatsii_terrorista_.htm

³⁷ Д.Снегирев, Что на самом деле случилось с полевым командиром ЛНР «Бетменом», <http://hvylya.net/analytics/politics/chto-na-samom-dele-sluchilos-s-polevyim-komandiro-m-lnr-betmenom.html>; В Луганске российские спецназовцы добивают остатки отряда Бэтмена, <http://ru.tsn.ua/ukrayina/v-luganske-rossiyskie-specnazovcy-dobivayut-ostatki-otryada-betmena-istochnik-403753.html>.

być głównym celem – w wojnie hybrydowej wystarczy zabijać swoich żołnierzy i zapewniać przy tym niezbędne wsparcie informacyjne.

„Od miesięcy mówimy o konflikcie zamiast wprost o wojnie. Mówimy o separatystach prorosyjskich zamiast o rosyjskiej interwencji wojskowej i terrorystach, o katastrofie samolotu zamiast o jego zestrzeleniu. Łagodzona jest terminologia, stosowane eufemizmy, a tym samym łagodzona jest reakcja na wydarzenia i usypiana świadomość powagi sytuacji. Krąg się zamyka, stajemy się sami (w przenośni i dosłownie) ofiarą własnego przekłamania bądź fałszywie pojętej konwencji dyplomatycznej. Musimy otwarcie zmierzyć się, także w sferze języka, z rzeczywistością, tak też ją relacjonować i oceniać, bo język w trakcie wojny informacyjnej ma ogromne znaczenie, nie do przecenienia, może być i bronią i tarczą. Jeśli będziemy nadal twierdzić, wbrew faktom, że to nie wojna i że to anonimowe zielone ludziki, a nie wysyłani przez Rosję wraz z sofistykowaną bronią wojskowi - możemy spodziewać się kolejnych ofiar we wschodniej Ukrainie i nadal nieadekwatnego do powagi sytuacji na nią reagowania”³⁸.

WNIOSKI

Propaganda XX w. była potężna, ale propaganda wieku XXI – dokładnie jak w swoim czasie podkreślał George Orwell - ofiara w oczach konsumentów informacji zamienia się na agresora, a agresor - tylko na mściciela. W rzeczywistości odbywa się zakażenie informacyjne³⁹.

Każda próba negocjacji i zawieszenia broni spotyka się z eskalacją konfliktu ze strony Moskwy. Propaganda Kremla opiera się na przekazywaniu za każdym razem dwóch tez, obu fałszywych i wzajemnie się wykluczających. Jednak obywatele mają wierzyć: „Rosja musi najechać Ukrainę, ponieważ to represyjne państwo”; „Rosja musi interweniować na Ukrainie, ponieważ nie istnieje jako państwo”.

Wojna informacyjna, którą prowadzi Rosja, odbywa się już od dawna i toczy się na dwóch frontach. Jeden z nich – wewnątrz państwa, inny - za granicą. Antyukraińska propaganda w Europie, na którą Rosja wydziela bezprecedensowe środki, już od dawna ma niebezpieczny rozmach. W 2012 roku Rosja (zgodnie z danymi mediów państwowych)

³⁸ J.Saryusz – Wolski, *Czy słowa mogą zabijać?* <http://wszystkoconajwazniejsze.pl/jacek-saryusz-wolski-czy-slowa-moga-zabijac/>.

³⁹ B. Grenda, *Cyber-bezpieczeństwo operacji powietrznych NATO*. W: *NATO wobec wyzwań współczesnego świata 2013*, pod red. R. Czulda, R. Łoś, J. Reginia-Zacharski, Warszawa- Łódź 2013, s.189-201.

zajęła pierwsze miejsce na świecie w finansowaniu propagandy, wydając na nią 1,6 mld dolarów USA - więcej niż Chiny i inne kraje⁴⁰. Ale nawet 1,6 mld dolarów USA odnosi się tylko do niektórych mediów państwowych. Od 2011 roku w Rosji działa bezprecedensowy program Putina „Społeczeństwo informacyjne (2011-2020)” o wartości 40,6 miliardów dolarów, czyli 4 miliardy na rok. Cel programu można określić jako absolutne pokrycie rosyjskojęzycznej ludności świata mediami państwowymi i prywatnymi, które podtrzymują państwową strategię FR. Istnieją również liczne oddziały Internet-trolli Kremla, które organizacyjnie i agresywnie promują putinowską wizję świata. Geografia i skala ich działania wpływają na treść takich wpływowych zachodnich wydawnictw jak *Washington Post*⁴¹, *The Guardian*⁴², *The New York Times*, *CNN*⁴³ i inne⁴⁴. Do końca 2014 roku kwota środków publicznych wydatkowanych na propagandę „wartości rosyjskich” miała wzrosnąć do 16,5 mld dolarów⁴⁵.

Intensywność i agresywność rosyjskiej propagandy przekroczyła propagandę za czasów zimnej wojny. Ukraina razem z USA przedstawiana była przez rosyjskie media jako wroga, co miało poważny wpływ na stosunek Rosjan do Ukraińców. Skutki takiej propagandy dla obydwu państw są po prostu katastrofalne, a na przywrócenie wzajemnego zaufania trzeba będzie czekać nie jedno pokolenie. Należy zauważyć, że w całej Ukrainie rosyjska agresja doprowadziła do przeciwnego aniżeli oczekiwiał Kreml rezultatu. Sformowały się potężne patriotyczne konsolidacje, które w warunkach inflacji, upadku hrywny, rosnącego bezrobocia próbują żyć, rozwijać się i budować demokratyczne europejskie państwo.

⁴⁰ Каневський Г., Машина пропаганди Путіна та інформаційна недолугість України, <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/04/1/433089/>.

⁴¹ C. Dewey, *Hunting for paid Russian trolls in the Washington Post comments section*. <http://www.washingtonpost.com/news/the-intersect/wp/2014/06/04/hunting-for-paid-russian-trolls-in-the-washington-post-comments-section/>.

⁴² *The Guardian* обеспокоена наплывом комментариев пророссийского характера, <http://www.dw.de/the-guardian>

⁴³ C. Dewey, *Hunting for paid Russian trolls in the Washington Post comments section*. <http://www.washingtonpost.com/news/the-intersect/wp/2014/06/04/hunting-for-paid-russian-trolls-in-the-washington-post-comments-section/>.

⁴⁴ Документи показали, як армія російських „тролів” атакує Америку, http://dt.ua/WORLD/dokumenty-pokazali-yak-armiya-rosiyskih-troliv-atakuye-ameriku-144473_.html.

⁴⁵ Г. Каневський, Машина пропаганди Путіна та інформаційна недолугість України, <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/04/1/433089/>.

Reasumując trzeba podkreślić, że dyplomacja międzynarodowa przeżyła przebudzenie krwiożerczego niedźwiedzia z nastrojami imperialnymi, co bardzo przypomina czasy hitlerowskich Niemiec, kiedyś cały świat zastanawiał się, jak tak mądry naród niemiecki poparł krwawego dyktatora. Oto odpowiedź: to wielka machina propagandy i manipulacji, którą teraz wypróbują eksperymentalnie na Rosjanach oraz na wszystkich obywatelach świata, kto bezkrytycznie ogląda rosyjskie mass media.

BIBLIOGRAFIA

1. Dewey C., *Hunting for paid Russian trolls in the Washington Post comments section*. <http://www.washingtonpost.com/news/the-intersect/wp/2014/06/04/hunting-for-paid-russian-trolls-in-the-washington-post-comments-section/>.
2. Grenda B., 2013, *Cyber-bezpieczeństwo operacji powietrznych NATO*. W: *NATO wobec wyzwań współczesnego świata 2013*, pod red. R. Czulda, R. Łoś, J. Regina-Zacharski, Warszawa- Łódź, ss.199-212.
3. Heller M., 1988, *Maszyna i śrubki. Jak hartował się człowiek sowiecki*, Paryż.
4. Heller M., Niekricz A., 1988, *Utopia u władzy. Historia związku sowieckiego*, t.2, cz. IV, Respublica, Lublin.
5. Jastrząb M., 1999, *Mozolna budowa absurdu. Działalność wydziału propagandy warszawskiego Komitetu Wojewódzkiego PZPR w latach 1949-1953*, Warszawa.
6. Killen on Taylor, 'Global Communications, International Affairs and the Media Since 1945', <https://networks.h-net.org/node/9997/reviews/10434/killen-taylor-global-communications-international-affairs-and-media>.
7. Kizińczuk S., 2015, *Techniki manipulacji. Poznaj techniki manipulacji i już nigdy nie daj się „wpuścić w kanał”*, Gliwice. Wyd. Złote Myśli.
8. *Kłamstwa, manipulacja, przeróbka zdjęć. Tak rosyjska propaganda pokazuje wojnę na Ukrainie*, <http://niezalezna.pl/58108-klamstwa-manipulacja-przerobka-zdjec-tak-rosyjska-propaganda-pokazuje-wojne-na-ukrainie>.
9. *Kulisy pracy rosyjskich, prorządowych trolli internetowych*, <http://niebezpiecznik.pl/post/kulisy-pracy-rosyjskich-prorzadowych-trolli-internetowych/>.
10. Lepa A., 2011, *Świat manipulacji*, Wyd. 3. Częstochowa. Tygodnik katolicki Niedziela.

11. Liedel K., 2005, *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie terrorystycznych i innych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego*, Toruń, Adam Marszałek.
12. Saryusz – Wolski J., *Czy słowa mogą zabijać?* <http://wszystkoconaj.wazniejsze.pl/jacek-saryusz-wolski-czy-slowa-moga-zabijac/>.
13. Taylor Philip M., 1997, *Global Communications, International Affairs and the Media Since 1945*, New York and London: Routledge.
14. The Guardian обеспокоена наплывом комментариев пророссийского характера, <http://www.dw.de/the-guardian>.
15. *Ukraine: Russian propaganda and three disaster scenarios*, <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/04/ukraine-russia-propaganda-thre-201441112542990923.html>.
16. Бабаев Р., Принята Бакинская декларация Парламентской Ассамблеи ОБСЕ, <http://interfax.az/view/613059>.
17. Білінський В. Б., 2008-2009, Країна Моксель, або Московія. Роман-дослідження. В 3 книгах. Київ. Видавництво імені Олени Теліги.
18. “Волк, который кричал «Фашист!»» — патология российской пропаганды против Украины. Часть 1, <http://www.stopfake.org/volk-kotoryj-krichal-fashist-patologiya-rossijskoj-propagandy-protiv-ukrainy-chast-1/?PageSpeed=noscript>.
19. Городской типаж: блогер-пропагандист, <http://www.sobaka.ru/city/city/32942/>.
20. Гиркин призвал боевиков покинуть Донбасс после убийства „Бэтмена”, http://news.liga.net/news/politics/4637129-girkin_prizval_boevikov_pokinut_donbass_posle_ubiystva_betmena.htm.
21. Гирич І., 2004, Наслідки Переяславської Ради 1654 року: збірник статей, Київ. Видавництво Смолоскип.
22. Дашкевич Я., Як Московія привласнила історію Київської Русі, <http://universum.lviv.ua/journal/2011/6/dashk.htm>.
23. Дашкевич Я., Як Московія вкрала історію Київської Русі – Україні, <http://sribnazemlja.org.ua/2014042913731/istoria/ukraina/2014-04-29-08-23-34-13731.html>.
24. Дашкевич Я., 2013, Як Московія привласнила історію Київської Русі, W: Українські реалії: негаразди, загрози, надії: публіцистика / упоряд.: О. К. Глушко, В. О. Карпенко. Київ. Університет «Україна».
25. Дашкевич Я., 2011, Учи неложними устами сказати правду, Київ. Видавництво Темпора.

26. Демчак Р., Як перемогти Росію в телевізорі, <http://www.epravda.com.ua/columns/2014/05/27/458096/>.
27. Документи показали, як армія російських „тролів” атакує Америку, http://dt.ua/WORLD/dokumenti-pokazali-yak-armiya-rosiyskih-troliv-atakuye-ameriku-144473_.html.
28. Информационная война: пять примеров российской пропаганды, http://news.liga.net/articles/politics/993677-informatsionnaya_voyna_pyat_primerov_rossiyskoj_propagandy.htm/section1/.
29. Канєвський Г., Машина пропаганди Путіна та інформаційна недолугість України, <http://www.epravda.com.ua/publications/2014/04/1/433089/>.
30. Ключевский В. О., 2004, Русская история. Полный курс лекций, Москва. ОЛМА Медиа Групп.
31. Полонська-Василенко Н., 1992. Історія України, Київ, Видавництво Либідь.
32. Попова Т., Як діє російська пропаганда, <http://www.pravda.com.ua/columns/2014/06/21/7029684/>
33. Російська пропаганда це злочин проти культури - заява письменників, <http://www.pravda.com.ua/inozmi/voa/2014/06/19/7029552/>.
34. Ростов В., Фальсификация истории России, <http://patent.net.ua/intellectus/inteligibilisation/facts/1875/ua.html>.
35. Субтельний О., 1992, Україна: історія. Київ. Видавництво Либідь
36. «Стоп цензурі!» закликав іноземні ЗМІ остерігатися російської антиукраїнської пропаганди, http://www.telekritika.ua/news_cenzura/2014-03-04/91076.
37. Топ-20 випадків нахабної брехні російської пропаганди, <http://www.myvin.com.ua/ua/news/events/27599.html>.
38. Улицкая: Российские СМИ побили мировой рекорд по вранью, <http://russian.rt.com/inotv/2014-06-12/Ulickaya-Rossijskie-SMI-pobili-mirovoj>.
39. Чекистская пропаганда. Путинская Россия заняла первое место в мире по государственным затратам на пропаганду, <http://kavkazcenter.com/russ/content/2013/09/26/100811.shtml>.
40. Як дезінформує «Перший канал»: польський КПП видають за російський, <http://www.unian.ua/politics/891927-yak-dezinformue-pershiy-kanal-polskiy-kpp-vidayut-za-rosiyskiy.html>.

WYKAZ ZDJĘĆ

Zdjęcie nr 1 z Bośni mające dowodzić bestialstwa ukraińskiej armii.

Zdjęcie nr 2 małej dziewczynki obok zamordowanej kobiety.

Zdjęcie nr 3 wykonane w 2009 roku w Czeczenii.

Zdjęcie nr 4. z rosyjskiej telewizji „Mir 24”.

PROF. DR HAB. OLGA WASIUTA

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

ul. Ingardena 4, Kraków

tel. 12 662 66 04

PROF. DR. HAB. SERGIUSZ WASIUTA

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

il. Podchorążych 2, Kraków

tel. 12 662 62 11